

PRAVO KOT OKVIR IN KOT SREDSTVO MANAGEMENTA

ALBIN IGLIČAR

Univerza v Mariboru, Fakulteta za organizacijske vede, Kranj, Slovenija.
E-pošta: albin.iglicar@um.si

Povzetek Pravo daje najprej okvir za delovanje managementa. Potem je pravo tudi eno od sredstev, s katerimi management dosega postavljene cilje. Pri prvem vidiku je v ospredju skladnost poslovanja organizacije z zakoni in drugimi predpisi. Pri pravu kot sredstvu managementa je izpostavljeno avtonomno pravo v organizacijah in akti na področju korporacijskega, pogodbenega in delovnega prava. Za razumevanje in uporabo pravnih norm so pomembna še splošna etična načela ter pravila poslovne morale.

Ključne besede:

vrednota,
družbeni
odnos,
pravna
norma,
avtonomno
pravo,
moralna
norma,
etika

LAW AS A FRAMEWORK AND AS A MEANS OF MANAGEMENT

ALBIN IGLIČAR

University of Maribor, Faculty of Organizational Sciences, Kranj, Slovenia.
E-mail: albin.iglicar@um.si

Keywords: value, social relationship, legal norm, autonomous law, moral norm, ethics

Abstract The law first provides the framework for the operation of management. Then the law is also one of the means by which management achieves its goals. In the first aspect, the organization's compliance with laws and other regulations is at the forefront. In law as a mean of management, acts of autonomous law in the field of corporate, contract and labor law are highlighted. General ethical principles and rules of business morality are important for understanding and applying legal norms as well.

1 Uvod

Delovanje managementa v smislu usmerjanja in vodenja organizacij je objektivno nujno vpeto v okvire pravnega sistema globalne družbe. Najprej se to kaže v zagotavljanju skladnosti delovanja organizacije z zakoni in drugimi predpisi, ki se zanj uporabljajo (Sims, 2021, str. 114). Istočasno managerji pri načrtovanju, organiziranju, vodenju ter nadziranju uporabljajo pravne norme kot eno od sredstev oziroma eno od metod za doseganje zastavljenih ciljev. Poleg tega pa na sprejemanje managerskih odločitev vpliva osebni vrednotni sistem, vključno z osebnostnimi lastnostmi, vrednotami in etičnimi načeli.

To velja za vse organizacije. Tako tiste s področja zasebnega kot tiste s področja javnega prava. Za slednje se v zadnjem obdobju v okviru pravne države še posebej uveljavljata nov usmerjevalni in finančni management (Proeller, Siegel, 2021, str. 394). Vse to zahteva od sloja managerjev - zaradi njihovega vmesnega družbenega položaja med lastniki organizacij ter neposrednimi proizvajalci - tako konformni kot tudi ustvarjalno-kritični odnos do prava. Zato pa je potrebno poznavanje osnov pravnega sistema, njegovih temeljnih pojmov in njegovih funkcij v globalni družbi.

2 Pojem prava

Pravo se pojavlja v družbi od njenega nastanka dalje¹. V predcivilizacijskem obdobju človeške zgodovine je bilo del enotnih (nediferenciranih) norm, že v začetkih civilizacije pa se iz prej enotnih norm izdvojijo pravne norme kot pravila za urejanje eksistenčno pomembnih in potencialno konfliktnih družbenih odnosov. Pravo je torej pojav, brez katerega družba ne more obstajati²

Na prvi pogled se pravo kaže kot norma. Kadar pa iz zunanje pojavnosti prehajamo do notranjega bistva prava, ugotovimo, da pravnim normam dajejo podlago družbene vrednote in da se pravo udejanja v dejanskem vedenju in ravnanju ljudi, torej v družbenih odnosih. Če so vrednote in norme idealna sestavina prava, potem so odnosi njegova realna sestavina. Pravo se navzven kaže kot sistem učinkovitih pravnih načel in pravnih pravil, ki urejajo življenjsko pomembno zunanje vedenje in ravnanje ljudi v organizirani družbi (Pavčnik, 2020, str. 44). Celovit pogled na pravo

¹ Ubi societas, ibi ius - kjer je družba tam je pravo.

² Sociologija to poimenuje kot družbeni prerekvizit.

pa še poudarja, da je pravo v svojem bistvu sestavljen pojav, ki ga tvorijo vrednote, norme in odnosi³. V tem celovitem smislu se z njim srečujejo tudi managerji v organizacijah pri usmerjanju in vodenju zaposlenih.

V najnovejšem času posebej stopa v ospredje prav vrednotna sestavina prava, ki jo dopolnjujejo etična načela kot njegova nadgradnja. Etika kot teoretično in filozofsko pojasnjevanje morale oblikuje na osnovi splošno sprejetih moralnih pravil splošna načela. Ta postajajo, skupaj z družbeno odgovornim delovanjem organizacij, tudi vse bolj pomembna vsebina izobraževanja in delovanja managerjev (Purg, 2022, str. 24).

Med etičnimi načeli izstopa pravičnost kot lastnost družbenega reda in kot vrlina posameznika. Pravna ureditev velja za pravično, če zagotavlja posameznikovo dostojanstvo, svobodo in enakopravnost. Pomemben vidik pravičnosti predstavlja zahteva, da se podobni primeri obravnavajo podobno (Hart 2018, str. 103). Podlago pravičnosti tvorijo družbene vrednote, ki jih večina tistih, ki so podvrženi pravnemu redu, priznava kot vredne varovanja (Kelsen, 2016, str. 15). Pri tem je zelo pomembno, da te vrednote vsak posameznik vzame za svoje, da jih ponotranji (internalizira). To vodi do normativne integracije, ki zahteva najprej skladnost pravnih norm z obče sprejetimi družbenimi vrednotami⁴ in večinsko moralo globalne družbe, potem skladnost in neprotislovnost med samimi pravnimi normami ter končno zavest vsakega posameznika, ki te norme sprejema in priznava kot vodilo svojega dejanskega ravnanja⁵.

³ Če za preučevanje prava uberemo pot (metodo), ki vodi do pogleda na pravo kot nerazdružljivo celoto vrednot, norm in odnosov, se znajdemo na polju integralne teorije prava. Zato analitičnemu razčlenjevanju vrednot, norm in dejanskih odnosov sledi dialektična teoretična sinteza. Tridimenzionalni (integralni) pogled mora zajeti vse tri konstitutivne sestavine prava. Pri tem so izhodišče vrednote, ki jih institucionalizirajo pravne norme. Vrednote in norme pripadajo svetu idej oziroma človekove duhovne ustvarjalnosti (law in books). Iz sveta idej pa se nato norme selijo v materialni svet dejanskega (realnega) vedenja in ravnanja ljudi, v pravno uokvirjene družbene odnose (law in action).

⁴ Te vrednote opredeljuje na primer čl. 2 Pogodbe o Evropski uniji: » Unija temelji na vrednotah spoštovanja človekovega dostojanstva, svobode, demokracije, enakosti, pravne države in spoštovanja človekovih pravic, vključno s pravicami pripadnikov manjšin. Te vrednote so skupne vsem državam članicam v družbi, ki jo označujejo pluralizem, nediskriminacija, strpnost, pravičnost, solidarnost ter enakost žensk in moških.«

⁵ Pri tem je izhodišče t. i. zlato pravilo: kar hočeš, da drugi tebi storijo, stori tudi ti njim, oziroma obratno: česar ne želiš, da drugi storijo tebi, tudi ti drugemu ne stori. Podobno znani Kanov kategorični imperativ: deluj tako, da bo tvoje ravnanje lahko splošen zakon za vse.

3 Specifičnosti pravnih norm

S pravnimi normami urejamo odnose, ki so pomembni za obstoj posameznika in družbenih skupin, njihovih organizacij ter celotne globalne družbe. Pravna pravila torej vedno postavljajo najprej okvire za odnose v proizvodnji materialnih dobrin.. Ob pravnih normah, ki so nujne v (proizvodnem) procesu zadovoljevanja primarnih fizioloških potreb, je treba zavarovati človekovo življenje ter omogočiti relativno trajen red in mir, ki sta nadaljnji predpostavki človekove dejavnosti v materialni in duhovni kulturi. Z zadovoljevanjem človekove potrebe po ohranjanju njegovega življenja, svobode in premoženja ter predvidljivosti ravnanja udeležencev v družbenih odnosih služi pravo človekovi potrebi po varnosti in pripadnosti⁶. S pravnimi normami pa so oblikovani tudi vsi tisti družbeni odnosi, katerih normativna opredelitev je pogoj za obstoj določene globalne družbe. Osnovo tega obstoja daje vsakokratni način proizvodnje, ki je utrjen in zavarovan z ustreznim pravnim sistemom. To torej pomeni, da je nujnost obstoja in nadaljnjega razvoja družbe najpomembnejši vzrok nastanka pravnih norm.

Pravne norme morajo urediti tudi odnose, ki so potencialno konfliktni, torej odnose, ki bi privedli do neposrednega fizičnega spopadanja med udeleženci za dobrine in družbene položaje. Omenjeni konflikti v zgodovini in danes izhajajo iz nasprotujočih interesov glede razdelitve materialnih dobrin, ozemlja, družbenih položajev, družbene moči itd. Vsebina pravnih norm nastaja tako iz interesov tistih, ki razpolagajo s pogoji dela in produkcijskimi sredstvi oziroma kapitalom, kot iz interesov tistih, ki razpolagajo zgolj s svojimi umskimi in fizičnimi delovnimi spodobnostmi. Slednji so v zgodovini tvorili nižji sloj, ki mu pravne norme zavarujejo minimalne predpogoje njegove eksistence. Pravna pravila morajo urejati tiste družbene odnose, pri katerih je konflikt v interesih udeležencev teh odnosov tako močan, da bi onemogočil proizvodno, in vsakršno drugo človekovo ustvarjalno dejavnost ter s tem ogrozil družbeni obstoj.

Poleg tega so s pravnimi normami urejeni le tisti odnosi, pri katerih obstajajo možnosti javne kontrole in fizičnega prisiljevanja. Gre torej za osnovne biološke, ekonomske ter politične odnose, ki so kontrolabilni in prisilni ter morajo biti zaradi eksistenčnih razlogov pravno normirani. Nadalje so pravne norme primerne za

⁶ Zato je Deklaracija o pravicah človeka in državljana v letu 1789 v 2. členu določila: »Cilj vsakega političnega združevanja je ohranitev naravnih in nezastarljivih človekovih pravic. Te pravice so svoboda, lastnina, varnost in upor proti zatiranju.«

urejanje družbenih odnosov, ki terjajo relativno točno določenost pravic in dolžnosti (Igličar, 2021, str. 395). Druge družbene odnose je potem mogoče prepustiti običajem, navadam, morali, pravilom lepega vedenja, strokovnim pravilom različnih poklicev, itd.

Pri tem se pravne norme od drugih vrst družbenih norm razlikujejo ne samo po pomembnosti odnosov, ki jih urejajo, temveč tudi po tako imenovani organizirani sankciji in po svojem organiziranem nastajanju. S tem je podana večja gotovost, da bodo pravne norme racionalne in da se bodo ljudje po njih ravnali.

Tudi druge vrste družbenih norm, kot npr. morala, običaji, navade, pravila lepega vedenja ipd., imajo sankcijo, vendar je pri njih nastop sankcije prepuščen družbeni spontanosti. Enako velja za obseg oziroma teže sankcije in za subjekte, ki jo bodo izvršili itd. To pomeni, da ni vnaprej gotovo, če bo sankcija nastopila, kdo jo bo izvedel in s kakšno intenzivnostjo se bo morebiti pojavila, po kakšnem postopku bo ugotovljena kršitev neke družbene norme in uporabljena sankcija za to kršitev. Enako na neorganiziran, spontan način poteka tudi oblikovanje nepravilnih družbenih norm.

Vse to pa je pri pravnih normah oziroma kršitvi njihovih dispozicij vnaprej znano. Določeni so organi in postopki za sprejem pravne norme, že vnaprej je določena vrsta in obseg sankcije (npr. v zakonu, ki ga sprejme predstavniško telo), predvideni so organi, ki so dolžni sankcijo uporabiti (npr. sodišča) ter postopek, po katerem je treba ravnati zoper kršilca pravne norme (npr. v zakonu o kazenskem postopku). Ta dejstva ravno pomenijo, da je sankcija pravnih norm organizirana, česar pri drugih družbenih normah ni. To pa ne pomeni, da te norme nimajo sankcije; imajo jo, le da ni organizirana, temveč je prepuščena neorganizirani družbeni spontanosti, npr. skupini prijateljev, znancev, sosedov, slučajno mimoidočih, itd.

Za organizirano družbeno prisiljevanje skrbi v modernem svetu najbolj splošna družbena organizacija - država. Razvoj pa delno že nakazuje težnje, da tudi »organiziranje« sankcij preide na nedržavne, se pravi samoupravne organizacije in skupnosti, kot so to različne gospodarske organizacije⁷, zavodi⁸, društva ipd. Tudi takšne organizacije družbenega povezovanja lahko vnaprej institucionalno poskrbijo

⁷ Gospodarske družbe (npr. družba z neomejeno odgovornostjo, družba z omejeno odgovornostjo, delniška družba), banke, zavarovalnice itd.

⁸ Šole, bolnice, zdravstveni domovi, gledališča itd.

za nastajanje pravnih norm in njihovo izvrševanje. Te norme spadajo v okvir avtonomnega oziroma samoupravnega prava, ki se pojavlja v t. i. internih aktih kot neoblastnih splošnih pravnih aktih. To velja še posebej za tiste pravne norme, ki urejajo življenje v posameznih segmentih globalne družbe. Za pravne norme, ki urejajo temeljne odnose v celotni globalni družbi, se zdi najbolj racionalno tudi organizirano družbeno prisiljevanje, ki spremlja pravne norme, dodeliti najširši oziroma najbolj splošni organizaciji globalne družbe - državi.

V okviru pravnih institucij – kot že omenjeno – ne poteka samo zagotavljanje izvrševanja pravnih norm, temveč tudi njihovo nastajanje. V modernem času se oblikujejo pravne norme na organiziran, vnaprej določen način. Določeni so organi, ki so pristojni za sprejemanje pravnih norm in postopek za oblikovanje pravnih norm. Tega ne opazimo pri drugih družbenih normah, ki nastajajo neorganizirano. V mislih imamo torej pravne institucije, v okviru katerih poteka nastajanje pravnih norm (in tudi kontrola njihovega izvrševanja) in to najprej splošnih pravnih norm. Največji del splošnih pravnih norm izhaja danes v kontinentalnem pravnem sistemu iz predstavniških teles – parlamentov oziroma skupščin. Ob naraščajočem pomenu sodnega prava⁹ pa je treba temu dodati tudi pravne norme s splošno veljavo, ki nastajajo pri odločanju (najvišjih) sodišč. Del splošnih pravnih norm pa nastaja tudi v organizacijah, ki pripadajo samoupravni, nedržavni sferi in organizacijah z javnimi pooblastili (agencije ipd.). Tako tudi te samoupravne organizacije v tej njihovi funkciji (sprejemanje splošnih pravnih norm in skrb za njihovo izvrševanje) delujejo kot pravne institucije. To seveda le delno, ker izdajanje samoupravnih splošnih norm ni njihova osnovna družbena naloga, temveč le vzporedna.

4 Pravne norme kot okvir upravljanja s človeškimi viri in odnosi

V organizaciji se med ljudmi, ki so nosilci različnih poklicnih vlog, oblikujejo krogi vzajemnih odnosov. Pri tem se oblikujejo odnosi približevanja (konjunktivni) in odnosi oddaljevanja (disjunktivni), ki jih je treba upoštevati pri manageriranju oziroma upravljanju s človeškimi viri¹⁰. Razlikujemo lahko še med zunanjo obliko družbenega odnosa (način ravnanja) ter njegovo vsebino (ravljanje samo), ki jo označujemo kot družbeni proces. Seveda tvorita oblika (odnos) in vsebina (proces) v stvarnosti samo dve strani enega in istega pojava.

⁹ Judge-made law.

¹⁰ Human resource management.

Glavni tipi odnosov približevanja (integracije) so: socializacija, kooperacija, akomodacija in asimilacija. Med odnose oddaljevanja (dezintegracije) pa prištevamo: tekmovanje, nasprotovanje in konflikt. Posebno mesto v tej tipologiji zajemajo odnosi menjave, ki ob določenih predpostavkah predstavljajo integracijske odnose. Kadar pa te predpostavke niso izpolnjene, se odnosi menjave iz integracijskih spremenijo v dezintegracijske odnose. Za vzpostavljanje, vodenje in nadziranje vseh teh odnosov mora management upoštevati njihovo pravno institucionalizacijo.

Na navedene tipe družbenih odnosov se namreč navezuje tudi njihovo pravno urejanje, tako s splošnimi in abstraktnimi kot s posamičnimi in konkretnimi pravnimi normami. Pravne norme določajo najprej različne načine vedenja in ravnanja, ki vodijo k družbeni integraciji ter stabilnosti. Za dezintegracijske odnose - posebej v konfliktnih razmerjih - pa pravne norme določajo poti in postopke za mirno reševanje konfliktov in ponovno vzpostavitev družbenega ravnotežja.

V dejanskem družbenem življenju se v konkretnih odnosih med ljudmi prepletajo tako odnosi približevanja kot odnosi oddaljevanja. V svoji čisti podobi se torej navedena tipologija pojavlja zelo redko in izjemoma. Pestrost življenja v družbi povzroča spremenljivost konkretnih ravnanj ljudi in njihovih organizacij ter različna nihanja v odnosih približevanja in oddaljevanja. V nekem konkretnem odnosu med dvema posameznikoma so na primer navzoči elementi sodelovanja (kooperacije), prilagajanja (akomodacije), včasih pa tudi nasprotovanja ter konflikta. Kadar bi ta odnos morali uvrstiti v en ali drug tip odnosa, bi uporabili princip pretežnosti. Teoretična tipologija seveda poenostavlja družbeno resničnost z namenom njenega proučevanja, razumevanja in usmerjanja. Življenja se v resničnosti ne da spraviti v kalupe in modele, vendar so takšni pripomočki del proučevanja realnosti.

Socializacija pomeni vključevanje posameznika v družbo. V tem procesu se odvija učenje za prevzem različnih družbenih vlog in njihovo ponotranjenje (interiorizacija). Te vloge se danes pričenjajo z na primer vlogo otroka, učenca, dijaka in študenta in nadaljujejo s poklicnimi vlogami. Med družbenimi vlogami je za življenje vsakega posameznika ob različnih družinskih vlogah in vlogah v lokalnem okolju, zelo pomembna poklicna družbena vloga. Te vloge so s splošnimi pravnimi normami urejene zlasti v šolski zakonodaji ter pravnih normah za posamezne poklice.¹¹

¹¹ Npr. Zakon o vrtcih, Zakon o osnovni šoli, Zakon o gimnazijah, Zakon o visokem šolstvu, Zakon o sodniški službi ipd.

Kooperacija označuje sodelovanje za doseg skupnega cilja. Ta dejavnost je posebej intenzivna v primarnih družbenih skupinah, kot so družina,¹² prijateljska skupina ipd., zaradi doseganja določenih interesov pa se odvija tudi v sekundarnih družbenih skupinah, kot so različne delovne organizacije ipd.

Odnosi akomodacije ali prilagajanja se kvalitativno ne razlikujejo od odnosov kooperacije, le kvantitativno je pri akomodacijskih odnosih intenzivnost sodelovanja manjša. Pri akomodacijskih odnosih se namreč ljudje preprosto prenašajo oziroma tolerirajo drug drugega, vsakdo malce popusti v svojih pogledih in navadah, iz česar izvirajo številni kompromisi. Kompromisno ravnanje je zelo pogosto tako v razmerjih med posamezniki kot med družbenimi skupinami in sloji, čemur so pogosto namenjeni tudi pravno določeni postopki, v katerih se dosegajo kompromisne rešitve.¹³ Številne kompromisne rešitve pripomorejo k socialnemu miru in omogočajo sodelovanje med ljudmi z različnimi interesi (Kelsen, 2016, str. 47). Večkrat pa dva udeleženca celo zaprosita tretjega za posredovanje, da z arbitriranjem določi način njunega sobivanja (modus vivendi). Kooperativni odnosi dobijo svojo pravno institucionalizacijo najprej že na nivoju primarnih družbenih skupin, še bolj očitno pa je to na nivoju sekundarnih skupin in združenj, ko je treba doseči sodelovanje s pomočjo pravnih norm ali celo z njihovo prisilo (t. i. izsiljena kooperativnost).¹⁴ Vedno so pravne norme pomemben in do določene mere tudi nujen okvir, ki vnese neko stabilnost in predvidljivost v sodelovanje več posameznikov za doseg skupnega cilja, bodisi v podobi kooperacije ali akomodacije.

Pri odnosih asimilacije se odpravljajo razlike v kulturah med različnimi velikimi družbenimi skupinami. Najbolj pogosto se odvijajo asimilacijski procesi med pripadniki različnih narodov tako, da se izenačujejo vrednote ter celoten način življenja (kultura v najširšem pomenu besede). Kadar se ti procesi odvijajo na prostovoljni način, to vodi v družbeno integracijo ter globalizacijo. Po tej poti se širi obseg globalnih družb, kar je nujno spremljano z ustreznimi pravnimi podlagami.¹⁵

¹² Npr. Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih oz. Družinski zakonik.

¹³ Npr. Ustavna in poslovniška določila o zakonodajnem postopku, postopki sklepanja kolektivnih pogodb med delavci in delodajalci (Zakon o kolektivnih pogodbah).

¹⁴ Npr. Zakon o gospodarskih družbah, Zakon o zavodih, Zakon o delovnih razmerjih ipd.

¹⁵ Npr. ustanovitvene pogodbe Evropske unije.

Pravne norme pri teh procesih torej integracijo omogočajo in pospešujejo,¹⁶ kadar poteka prostovoljno, lahko pa tudi preprečujejo nasilne asimilacijske procese.¹⁷

Pri odnosih tekmovanja in nasprotovanja se odvija posredni spopad za dobrino, ki jo nobena od strani, udeleženi v teh procesih, še nima. Takšen posredni družbeni spopad se odvija pogosto na ekonomskem ali političnem področju. Pri tem tradicionalna formalna sociologija šteje te odnose za dezintegracijske (disjunktivne). Z vidika sodobne tekmovalne družbe pa bi morda odnose tekmovanja lahko označili za integracijske procese. V vsakem primeru so zopet potrebne pravne norme, ki določajo postopke pri prizadevanju več oseb za pridobitev neke dobrine oziroma položaja, kot so nas primer določeno delovno mesto¹⁸, ali politična funkcija¹⁹, ali delež na trgu²⁰, ipd. Pri tem si strani, ki so udeležene v posrednem spopadu skušajo izboljšati svoj položaj s kopičenem sredstev za nagrajevanje ali kaznovanje, z ustvarjanjem monopolnega položaja in tudi z ideološkim prepričevanje, propagando in reklamiranjem.

Kadar ena stran neko dobrino že ima in ji jo druga hoče odvzeti oziroma ji jo je že odvzela, se pojavi neposredni spopad oziroma konflikt. Ker so interesi motivatorji človekovega racionalnega delovanja, so konflikti med njimi nujna sestavina družbenih odnosov. Konflikti spadajo v dezintegracijsko skupino družbenih odnosov, saj razdiralno vplivajo na družbeno strukturo, ko se en interes zadovolji na račun drugega. Pri konfliktu se navadno določeni latentni interesi spremenijo v manifestne, pri čemer se po koncu konflikta vzpostavi nova razporeditev družbene moči, položajev ali (in) premoženja.

Pravne norme pri konfliktnih odnosih določajo različne institucionalizirane postopke²¹ za reševanje teh konfliktov v podobi določb t. i. procesnega prava, še pred tem pa tudi institucionalizirajo bistvene družbene vrednote in dobrine, ki jih posamezniki ne smejo napadati²². Pravo preprečuje nasilne spopade in neposredno fizično obračunavanje med udeleženci konfliktnih odnosov, kjer bi se, brez pravne

¹⁶ Npr. 3.a člen slovenske ustave o prenosu izvrševanja dela suverenih pravic na institucije Evropske unije.

¹⁷ Npr. Zakon o tujcih, Zakon o samoupravnih narodnih skupnostih, Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji ipd.

¹⁸ Npr. Zakon o javnih uslužbencih, Zakon o varstvu pred diskriminacijo ipd.

¹⁹ Npr. Zakon o volilni kampaniji, Zakon o volitvah v Državni zbor.

²⁰ Npr. Zakon o preprečevanju omejevanja konkurence, Zakon o varstvu potrošnikov pred nepoštenimi poslovnimi praksami.

²¹ Npr. Zakon o pravdnem postopku, Zakon o kazenskem postopku, Zakon o upravnem sporu, Zakon o stavki.

²² Npr. Kazenski zakonik, Stvarnopravni zakonik.

regulacije in pravnih načel o enakopravnosti, uveljavila pravica ekonomsko ali fizično ali vojaško močnejše strani. Zato pravo nastopa v tej funkciji kot nekakšen »imunski sistem družbe« (Zupančič, 2015), ko preprečuje neposredno fizično nasilje pri razreševanju interesnih konfliktov.

Odnosi družbene menjave dobrin, uslug, informacij ipd. so v izhodišču integracijske narave. Menjalni odnosi so posledica delitve dela in omogočajo medsebojno sodelovanje ljudi, ki se ukvarjajo z različnimi dejavnostmi. Čim bolj je razvita specializacija, tem več menjalnih odnosov nastopa v neki globalni družbi. Zato je bilo na primer v fevdalizmu manj odnosov družbene menjave kot v kapitalizmu. Odnosi menjave zahtevajo pravno normiranje vedno, kadar je treba natančno določiti dajatev in protidajatev²³.

V dezintegracijske procese se odnosi menjave spremenijo, kadar ena od strani nima dobrine, ki bi jo lahko dala drugi v zamenjavo. Nadaljnja dva pogoja za takšno preobrazbo sta še: da se ena stran dobrini ne more odreči in da je ne more dobiti pri tretjem; če pa jo prvi strani vzame s silo, se odnos menjave že takoj spremeni v manifestni konfliktni odnos. Pravne norme preprečujejo pretvorbo menjave v konfliktno odnose z zakonodajo o varstvu konkurence, predpisi o reklamiranju, trgovini ipd.

5 Pravne norme kot sredstvo managementa

Pri organiziranju, vodenju in nadziranju se pravne norme pojavljajo kot eno izmed sredstev oziroma metod, ki jih uporablja management pri doseganju zastavljenih ciljev. Pri tem lahko uporablja splošne in abstraktne pravne norme, ko na primer direktor na osnovi Zakona o delovnih razmerjih²⁴ sprejme Pravilnik o prepovedi spolnega in drugega nadlegovanja ali trpinčenja na delovnem mestu. Še bolj pogosto pa uporablja konkretne in posamične pravne norme, ko na primer z delavcem, na podlagi omenjenega zakona, sklene pogodbo o zaposlitvi.

²³ Npr. Obligacijski zakonik.

²⁴ 47. čl. Zakona o delovnih razmerjih, Ur. l. RS 21/13, 78/13

V obeh primerih gre za neoblastne normativne pravne akte. Če imajo naravo splošnih in abstraktnih pravnih aktov, spadajo v kategorijo avtonomnega (samoupravnega) prava. To je tisti del pravnega sistema, kjer sta sprejemanje in kontrola nad izvrševanjem aktov v pristojnosti organizacij civilne družbe.

5.1 Značilnosti avtonomnega prava

Avtonomno (samoupravno) pravo zajema bolj ali manj samostojno (v razmerju do države) pravotvorno dejavnost sprejemanja pravnih norm in nadzora nad njihovim izvrševanjem v samoupravnih organizacijah in skupnostih, kot so na primer lokalne skupnosti, gospodarske družbe, najrazličnejša društva ter organizirana družbena gibanja. V njihovem delovanju se manifestirajo potrebe organizacij civilne družbe ter njihovih članov glede pravne varnosti in enakosti.

Obseg in samostojnost avtonomnega prava sta odvisna od številnih okoliščin, tako da se to pravo lahko pojavlja v bolj dosledni oziroma popolni obliki (tj. povsem ločeno od države) ali pa je v določeni meri odvisno od državnega prava. Na splošno velja, da vsebino avtonomnih pravnih norm lahko oblikujejo samoupravni subjekti v okviru ustave in zakonov.²⁵ Znotraj tega pravnega okvira pa so ti subjekti pri postavljanju prava svobodni. Podobno velja tudi na področju sankcioniranja, saj so (do)končne oziroma najbolj drastične sankcije pridržane državnim organom. Glede na stopnjo povezanosti z državo in njenim pravom je mogoče razlikovati različne vrste avtonomnega prava ter ugotavljati njegovo večjo ali manjšo samostojnost ter večjo ali manjšo odvisnost od državnega prava²⁶.

Čisti sistem popolnih avtonomnih norm je zgolj teoretična skrajnost na posebnem kontinuumu. Njegovo drugo skrajnost bi tvoril sistem čistih heteronomnih norm. Seveda v dosednji zgodovini takšni čisti sistemi niso nikdar nastopali, čeprav za obdobje razrednih družb ugotavljamo prevlado heteronomnih norm. Pri tem gre samo za prevlado te vrste pravil za vedenje in ravnanje ljudi v družbi, kajti tudi v sistemih, kjer prevladujejo heteronomna pravila, je mogoče zaslediti določen delež avtonomnih pravnih norm. Načela avtonomnosti in heteronomnosti se v različnem razmerju vedno med seboj prepletajo. Od vsakokratnih konkretnih pogojev je bilo

²⁵ Prim. tretji odstavek 153. člena in 160. člen Ustave RS.

²⁶ Zato so se tudi v pravnosociološki teoriji razvili različni koncepti družbenega oziroma socialnega prava, na primer kot t. i. šola svobodnega prava, Ehrlichovo »živo pravo« (nem. »lebendes Recht«) in Gurvitchevo »socialno pravo« (fran. »droit social«).

oziroma je odvisno, katera vrsta norm prevladuje v nekem normativnem sistemu. Zato tudi dosedanja pravni sistemi praviloma nikdar niso bili sestavljeni izključno iz heteronomnih pravil, se pravi takšnih, ki jih del družbe sprejema kot obvezne zapovedi, brez sodelovanja in soglasja tistih, na katere se te zapovedi nanašajo.

Politični sistemi so namreč vedno pooblašali določene skupine, da so sprejemale avtonomne pravne norme. Pogosto je avtonomni način ustvarjanja pravnih pravil lahko še bolje zajel temeljne interese vladajočega razreda ali interese njegovih posameznih slojev, kakor pa bi to uspelo državnemu pravu. Avtonomno pravo se je razvijalo v okviru državnega prava, tako po svetu kot pri nas.²⁷ Njegov razvoj so narekovali zlasti ekonomski tokovi v moderni družbi, kjer so trgovinski zakoni kmalu morali priznati za svoje dopolnilo gospodarske običaje (uzance) in različne splošne pogoje poslovanja in trgovinske klavzule. Pri tem so se pojavljali trgi kot skupki akterjev, kateri se med seboj usklajujejo za ustvarjanje in uveljavljanje pravil, ki urejajo njihove dejavnosti (Kershaw, 2018, str. 1071). V okvirih lokalnih skupnosti pa so dobili oziroma ohranili svoj pomen občinski statuti.

V postopku nastajanja pravnih virov samoupravnega prava se v posameznih fazah uveljavljajo različni interesi posameznikov, njihovih formalnih in neformalnih skupin, ožjih vodilnih skupin, skupni interesi samoupravne organizacije ali skupnosti, pa tudi splošni družbeni interesi. Vsi ti interesi pa nimajo enakih možnosti, da se med postopkom spremenijo v normativne določbe samoupravnih splošnih aktov. To je ob upoštevanju institucionaliziranih splošnih družbenih interesov zagotovljeno predvsem skupnim interesom. Temu cilju so zato prilagojeni posamezni instituti in faze postopka pripravljana ter sprejemanja samoupravnih splošnih aktov.

Sprejemanje splošnih pravnih aktov poteka na organiziran način v t. i. samoupravnih organizacijah. Že po tradiciji pripada takšna funkcija lokalni samoupravi ter religioznim organizacijam in znanstvenim ustanovam (statuti mest oziroma občin, splošni akti cerkvenega prava, statuti univerz), v moderni družbi pa različnim gospodarskim družbam, javnim službam, društvom in sindikalnim združenjem

²⁷ Zgodovinsko smo v razvoju t. i. samoupravnega prava v nekdanji skupni državi Jugoslaviji po letu 1953 beležili najprej pojavljanje statotov in pravilnikov, kasneje pa samoupravnih sporazumov in družbenih dogovorov. Z uvajanjem lastninskega (in političnega) pluralizma pa sporazumi in dogovori izgubijo svojo družbenoekonomsko osnovo (družbena lastnina), med viri samoupravnega prava pa se pojavijo kolektivne pogodbe. Slej ko prej najbolj razviti del samoupravnega prava ureja odnose na področjih delovnih razmerij, delitve osebnih dohodkov oziroma plač in notranje organiziranosti delovnih organizacij.

(statuti delniških družb, pravila društev, šolska pravila, kolektivne pogodbe). Po tej poti se uveljavlja pluralizem pravnega sistema in zmanjšuje monopol države pri določanju splošnih pravnih norm. S splošnimi pravnimi akti avtonomnega prava uredijo samoupravni subjekti zlasti svojo notranjo organizacijo in medsebojne odnose.

Pri oblikovanju in sprejemanju samoupravnih oziroma internih aktov v organizacijah je treba upoštevati, da splošni pravni akti in v njih vsebovane pravne norme čim bolj verno odražajo družbeno stvarnost ter vnašajo vanjo potrebno družbeno stabilnost ter istočasno omogočajo objektivno utemeljene družbene spremembe. Za uveljavitev nakazane funkcije prava je treba spoznati osnovne družbene vrednote in postavljene cilje ter nato s splošnimi pravnimi normami, ki jih sprejemamo v določenih postopkih, urediti tiste družbene odnose, ki so pomembni za delovanje posameznikov in njihovih združenj. Oblikovanje splošnih pravnih aktov zahteva poleg poznavanja osnovnih metod normiranja - še sposobnost ustreznega jezikovnega izražanja ter primernega strukturiranja teh aktov in strokovno utemeljene postopke njihovega pripravljanja in sprejemanja.

5.2 Metode oblikovanja avtonomnega prava

V pripravljanju in sprejemanju splošnih pravnih aktov:

(a) prehajajo družbene vrednote v splošne in abstraktne pravne norme, (b) opredeljujejo se cilji, ki jih želi doseči normodajalec ter določajo pravna sredstva za doseg te ciljev, (c) iz množice družbenih odnosov odbira normodajalec tiste odnose, ki jih institucionalizirajo pravne norme, (d) v pravni sistem se vključujejo nove norme ali v sistemu spreminjajo dotlej veljavne norme, (e) vnaprej in za nedoločeno število pravnih subjektov določa normodajalec družbeno vedenje in (f) za določene posebne življenjske primere opredeljuje normodajalec specifične načine ravnanja, ki je drugačno od tipskega ravnanja ali navaja vzorčne primere splošnega ravnanja.

Poti, načini in pristopi (metode) navedenega organiziranega delovanja, v katerem oblikujemo in postavljamo splošne pravne norme ("postave"), se zato raztezajo od (a) aksiološko-deontoloških, (b) pravno-političnih, (c) socioloških in (d) logičnih metod, do (e) abstraktnih ter (f) kazuističnih vidikov človeškega mišljenja.

(a) Pri vrednotnem izhodišču pravotvorne dejavnosti s pomočjo aksiološke metode ugotavljamo splošno sprejeta načela, ki jih priznava večina pripadnikov določene globalne družbe. Za vsebino pravnega sistema so principi človeškega dostojanstva, pravičnosti, enakopravnosti, tolerance, svobode, demokracije in varnosti in izvornih človekovih pravic zavezujoča vodila, ki naj jih operacionalizirajo pravne norme. Vrednote so odraz človekovih potreb in interesov, ki izhajajo iz zahtev ohranjanja življenja, zdravja, (eksistenčne potrebe) pripadnosti in varnosti ter človekovega samozavedanja in samouresničevanja.

(b) Splošne družbene vrednote dobijo v pravni sferi najprej naravo posebnih pravnih vrednot in načel. Le-te predstavljajo za normodajalca cilje, ki naj jih uveljavlja pri oblikovanju pravnega akta. S pravno-politično metodo je mogoče ugotoviti pravne cilje in določiti pravna sredstva za njihovo doseganje. Družbene vrednote, pretvorjene v pravne cilje, so v dvajsetem stoletju razvidne na primer iz Splošne deklaracije človekovih pravic (OZN, 1948). Te pravne cilje potem v pravni državi uveljavljajo različni pravni akti od ustave, zakona in uredbe do samoupravnih (internih) aktov v organizacijah.

Pravna politika, ki je usmerjena "de lege ferenda", sledi že oblikovanim ciljem ali pa oblikuje nove pravne cilje ter izbira pravna sredstva za doseg te ciljev. Pogosto so instrumenti pravne politike novi predpisi ali spremembe in dopolnitve starih predpisov. O slabi zakonodajni politiki lahko govorimo, kadar cilji niso jasni in dorečeni, kar ima za posledico, da sprejemu novih predpisov zelo hitro sledi njihovo noveliranje.

(c) S pomočjo sociološke metode izmed velikega števila družbenih odnosov odbiramo tiste družbene odnose, ki jih je treba pravno regulirati. Dosledna uporaba tega pristopa preprečuje pravni voluntarizem in idealizem. Zato naj splošni pravni akt poseže na temeljne ter eksistenčno pomembne družbene odnose, potencialno konfliktno odnose, odnose, ki so kontrolabilni in je mogoče subjekte vanje tudi prisiliti in odnose, kjer je treba točno določiti pravice in dolžnosti.

V primeru normiranja odnosov znotraj organizacije, naj interni akt regulira le odnose, ki zahtevajo enotno ureditev v celotni organizaciji. Druge družbene odnose naj urejajo druge vrste družbenih pravil od moralnih preko običajev do profesionalnih pravil in pravil lepega vedenja.

Pri noveliranju normativnih aktov je mogoče s pomočjo sociološke metode ugotavljati družbene vzroke za neustreznost prejšnje ureditve. Iz teh spoznanj potem lahko izhajajo predlogi za drugačno pravno regulacijo. Zgolj kratkoročni pragmatizem in vsakdanje izkustvo sta pogosto preslaba podlaga za noveliranje predpisov.

(d) Pomemben vidik normodajne dejavnosti zajema vključevanje novih splošnih pravnih norm v obstoječi pravni sistem. S pomočjo logične in dogmatske metode lahko poteka dograjevanje pravnega sistema, ki bo konsistenten, oziroma brez protislovnih določb. Z logičnim deduciranjem iz vrednot, ciljev in načel na pravna pravila v internih splošnih pravnih aktih je mogoče dosegati zaključeno pravno regulacijo sorodnih sklopov družbenih odnosov.

Za dobro delujoč pravni sistem je treba upoštevati še dosedanje dosežke pravne civilizacije ter izkušnje iz drugih oziroma tujih pravnih sistemov. Ta vidik pri oblikovanju splošnih pravnih aktov zajamemo s pomočjo zgodovinske in primerjalne metode. Ta dva pristopa sta posebej pomembna pri zakonodajni dejavnosti, vendar lahko pogosto pripomoreta tudi k večji dorečenosti podzakonskih aktov.

(e) Metoda abstraktnega normiranja zahteva, da morajo splošni pravni akti vsebovati norme, ki določajo družbeno ravnanje vnaprej nedoločenega števila subjektov za bodoče življenjske primere. Z abstrahiranjem izločimo bistvene skupne značilnosti nekega tipa družbenih odnosov, odmišljamo (abstrahiramo) pa posamične značilnosti ter nato spremenimo v besedilo pravne norme le "skupni imenovalec" v vrsti odnosov. Abstraktnost in splošnost je najbolj poudarjena pri zakonih, potem pa se postopno znižuje (uredba, odlok ..., splošni normativni akt v organizaciji) vse do posamičnih in konkretnih pravnih aktov (odločba, sklep).

(f) Kazuistična metoda normiranja mora biti v dobrem pravnem sistemu izjema, če jo uporabljamo za urejanje posamičnih situacij oziroma urejanje položaja le določenega subjekta. Zlasti zakon naj ne zahaja v posamične situacije. Kadar pa nastopa kazuistična metoda v smislu preciznega naštevanja in določanja posameznih pravnih položajev, je seveda še kako dobrodošla za vzpostavljanje preciznega in jasnega pravnega sistema.

Kazuistično normiranje v eksemplifikativni izvedbi pa sicer povečuje svobodo pravnih subjektov, omogoča življenju ustrezno uporabo pravnih norm, kar je še posebej izpostavljeno pri dispozitivnih normah civilnega prava.

5.3 Načela avtonomnega pravnega normiranja

Za sprejemanje internih aktov naj bi management upošteval tudi izhodiščna načela normiranja.

Za odločitev, katere družbene odnose je treba vnaprej urediti s splošnim pravnim aktom, je nujno upoštevati izoblikovane strokovne podlage pravne teorije in prakse ter dejanske družbene razmere v konkretni organizaciji. V iskanju sredine med subnormiranostjo (podnormiranjem) in hipernormiranostjo (prenormiranjem) se je bolje nagibati na stran manjšega obsega pravnega normiranja. Več prostora kaže prepustiti drugim vrstam družbenih norm, kot so morala, običaji, strokovna pravila določenih področij človekove dejavnosti, spontanemu ravnanju ljudi, njihovim izkušnjam in racionalnost.

Pri pripravljanju in sprejemanju pravnih aktov kaže slediti Resoluciji o normativni dejavnosti²⁸, ki je pomemben politično-usmerjevalni dokument, ki želi vplivati na pravodajno dejavnost tako države kot organizacij civilne družbe. S tega vidika je pomembna tudi za delovanje managementa, ko uporablja pravne norme za načrtovanje, vodenje, organiziranje in nadziranje procesov v organizacijah.

Navedena Resolucija napotuje na restriktivno urejanje odnosov s predpisi, » ... to je samo v primerih, ko se oceni, da z drugimi vrstami ukrepov zastavljenih ciljev ni mogoče doseči ali zagotoviti njihovega izvrševanja.« Zato ne smemo pravnega normiranja zlorabljeni za prelivanje vsakršnih inovacijskih zamisli voditeljev organizacije v pravne akte. Kadar se to dogaja, zapade pravno normiranje v voluntarizem in idealizem. V pravodajni praksi se vztrajno pojavlja negativni trend, ko s pravnimi normami urejamo odnose, ki že po svoji naravi niso primerni za pravni način urejanja oziroma ko pravna norma daleč presega objektivne možnosti družbene realnosti na materialno-ekonomskem in/ali idejno-zavestnem področju. Pravo sicer res posega v eksistenčno pomembne in potencialno konfliktno družbene

²⁸ Ur. l. RS 95/09

odnose, vendar je le »ultima ratio«, tj. zadnje sredstvo za njihovo oblikovanje in urejanje.

Nadalje navedena Resolucija dovoljuje » ... poseganje v družbena razmerja in človekove pravice in svoboščine le v obsegu, ki je nujno potreben za doseganje zastavljenih ciljev (legitimnost cilja, upravičenost posega).« Pri tem je nujno določeno prekrivanje med moralnimi in pravnimi normami.

Načelo sorazmernosti opozarja na proporcionalnost pri predpisovanju obveznosti, kar zahteva tudi izbiro med različnimi vrstami splošnih pravnih aktov, s katerimi urejamo družbene odnose. Pri tem gre za politično in strokovno zahtevna vprašanja razmejevanja med ustavo, zakonom, uredbo in pravilnikom na eni strani ter za razmejevanje med državnimi in avtonomnimi (samoupravnimi) pravnimi viri na drugi strani. Ob sprejemanju usmeritve, da je določanje obveznosti in pravic v slovenskem pravnem sistemu pridržano zakonu²⁹, je sicer naložena velika normativna obremenitev Državnemu zboru, vendar je ob ohranjanju splošnosti in načelnosti zakonskega urejanja, mogoče s podzakonskimi akti zagotavljati ustrezno sorazmernost med pravnimi okviri družbenih razmerij in poljem pravno nevezanega ravnanja posameznikov in njihovih organizacij. Ne nazadnje je mogoče z vladno uredbo³⁰ ali ministrskim pravilnikom³¹ vedno razčlenjevati zakonske norme in določati način uresničevanja zakonsko opredeljenih pravic in obveznosti.

Pri izvajanju načela odgovornosti Resolucija » ... predpostavlja ravnanje organov po pravilih stroke ... spoštovanje hierarhije pravnih aktov, sistemizacije prava in nomotehnik.« Odgovornost je celovita družbena vrednota in povezan sistem odnosov v družbi. Če je v vseh družbenih sredinah ta vrednota sprejeta in spoštovana, potem se odgovornost uveljavlja tudi pri oblikovanju, sprejemanju ter izvrševanju splošnih pravnih aktov. Seveda ta soodvisnost deluje tudi v obratni smeri. Odgovornost ima svojo moralno, politično, strokovno in pravno dimenzijo, ki so povezane s poljem svobodnega odločanja in pooblastili odločevalca. Odgovornost kaže na subjektivni odnos do posledic človekovega delovanja, lahko pa tudi na objektivno razmerje do ciljev in rezultatov ljudske aktivnosti.

²⁹ 87. čl. Ustave RS: »Pravice in obveznosti državljanov ter drugih oseb lahko državni zbor določa samo z zakonom.«

³⁰ 21. čl. Zakona o Vladi RS: »Z uredbo vlada lahko podrobneje ureja in razčlenjuje v zakonu ali v drugem aktu Državnega zbora določena razmerja, v skladu z namenom in s kriteriji zakona oziroma drugega predpisa.«

³¹ 74/2. čl. Zakona o državni upravi : » Pravilnik se izda, če tako določa zakon ali uredba ali če minister oceni, da je izdaja pravilnika potrebna...«

Dejansko izvajanje odgovornosti je nadalje pogojeno s problemi dejanskega sprejemanja družbenih odločitev. Kadar je formalni subjekt sprejemanja odločitev drug, kakor pa subjekt, ki je odločitev resnično vsebinsko pripravil, se občutek odgovornosti za normativni akt razblini in zabriše.

Načelo odgovornosti povezuje - z upoštevanjem pravil nomotehnike, hierarhije pravnih aktov in sistemizacije prava - pravno in politično odgovornost. V njej se srečujeta pravni in politični sistem. S sistemom sodobna sociološka teorija razume neprotislovno celoto, sestavljeno iz med seboj povezanih delov³². Ta celota je ločena od drugih celot, znotraj pa so sestavine posamezne celote – oziroma sistema – relativno trajno povezane v določena pravilna in obstojna razmerja. Zato je takšna celota več kot zgolj aritmetična, mehanična vsota sestavnih delov, ampak je nova kakovost v objektivni stvarnosti.

Sistem mora povezovati vse elemente v samostojno entiteto. Diferenciacija nastopi, ko število elementov doseže takšno količino, da se ne more vsak element sistema v vsakem trenutku nahajati v razmerju do vsakega drugega elementa. Posledično se potem oblikujejo novi sistemi oziroma podsistemi v okviru celotnega družbenega sistema. S tem pa sta v siceršnjo homeostatičnost družbenih razmerij vneseni dinamika in diferenciacija.

Jasnost, preciznost, nedvoumnost, določnost ipd. so značilnosti dobrih jezikovnih izrazov v pravu. S tem se zagotavljata vrednoti pravna varnost in zaupanje v pravo. Z opredelitvijo pojmov na začetku normativnega akta, njihovo dosledno uporabo v celotnem besedilu, razumljivimi legalnimi definicijami in logično strukturo akta uspešno sledimo določnosti pravnih zapovedi. Pravodajalec naj postavlja dorečene pravne norme, ki jih nato razlagajo naslovljenci pri svojem dejanskem vedenju in ravnanju.

Splošno razumljivi in jasni predpisi preprečujejo različna tolmačenja zakonskih norm, čeprav seveda abstraktne in splošne pravne norme ne morejo nikdar predvideti vseh možnih življenjskih situacij, v katerih se znajdejo pravni subjekti.

³² Za sistemsko teorijo je nadalje značilno, da ne daje prednosti ali posebne teže nobenemu izmed družbenih podsistemov, kot na primer ekonomskemu, političnemu, pravnemu, kulturnemu podsistemu. Vse šteje za enako pomembne, tako da noben nima determinirajoče pozicije do drugih. Enako ne obstaja noben podsistem, ki bi predstavljal družbo kot celoto, ki zato razpade v vrsto delnih, vase zaprtih sistemov. Ti sistemi so drug od drugega neodvisni in so med seboj povsem enakovredni.

Načelo dostopnosti zahteva dobro seznanitev vseh pravnih subjektov z vsebino predpisov. Objavljanje predpisov je ena izmed najpomembnejših pridobitev demokratičnega družbenega razvoja. Obravnavano načelo bolj opozarja na primerno skrb za čim več poti in načinov, da je v sodobni (informacijski) družbi tudi svet prava odprt in pregleden.

Načelo poenostavitve zahteva »... enostavne postopke ..., preglednost predpisov z razumno strukturo, pravilno in enotno uporabo strokovnih pojmov ..., kodifikacije posameznih področij, pripravo prečiščenih besedil ...«. Navedeno načelo zajema tudi svarilo pred prakso spreminjanja enega predpisa z določbami v drugem predpisu. Kadar en predpis spreminja določbe drugega predpisa se izrazito zmanjšuje preglednost pravnega sistema in je v izrazitem nasprotju z načelom poenostavitve v zakonodajni dejavnosti. Pri načelu poenostavitve izstopa še resolucijska zahteva, da je treba preprečevati »... odlaganje začetka uporabe že veljavnega predpisa, če ni za to posebej utemeljenih razlogov.« Kadar se to dogaja, se po nepotrebnem vzpostavlja razlika med veljavnostjo pravnega predpisa in začetkom njegove uporabe, kar vnaša v pravni sistem nejasnost in nepreglednost.

Veljavnost splošnih pravnih aktov je izrazito pravni pojem, ki zagotavlja pravno varnost, ko določa, kdaj imajo splošni pravni akti naravo pozitivnega (postavljenega, veljavnega) prava, medtem ko je uporaba predvsem sociološki pojem, ki pojasnjuje, koliko se nek predpis izvaja v dejanskih družbenih odnosih, v kolikšnem delu pa ostaja zgolj t. i. mrtva črka na papirju. Slednje ugotavljamo s preprostim življenjskim izkustvom in tudi z empiričnimi sociološkopravnimi raziskavami. Določba, ki postavlja različna datuma za začetek veljavnosti in začetek uporabljanja predpisa pravzaprav negira smisel in namen vakacijskega roka³³.

Načelo transparentnosti »... predpostavlja predstavljanje politike urejanja določenega področja vsem članom organizacije, posebno pa ciljnim skupinam, na katere se nanaša;«. Naslovno načelo nadalje opozarja na omogočanje javne razprave ob osnutkih aktov in čim večje upoštevanje pripomb zainteresirane javnosti ter pregledni postopek sprejemanja normativnih aktov. Pri tem je koristno vnaprejšnje seznanjanje članov organizacije z načrtovanimi akti, ker to pripomore k večji legitimnosti akta in večji konformnosti ravnanja zavezancev.

³³ Čas od trenutka objave splošnega pravnega akta do trenutka, ko pravni akt dobi obvezno pravno moč.

6 Sklepno

Pravni okvir delovanja managementa v organizacijah so predpostavka predvidljivega in relativno stabilnega ter varnega ravnanja vseh članov v skupnosti. Prav tako je pravno ukrepanje managementa pomembno orodje pri racionalnih odločitvah. V tem smislu nastopa pravo kot minimum morale. Moralna pravila pa nastopajo v organizacijah kot nadgradnja pravnih norm. To pomeni, da je mogoče in koristno ter zaželeno, da ravnanje managementa dopolnjuje še izpolnjevanje moralnih norm, ki so večkrat zbrane v etični kodeksih. V njih se zrcali t. i. uporabna etika, ki ji sledijo poštene in zrele osebnosti (Drašček, 2020, str. 60). Le-te so zavezane izhodiščnim vrednotam, ki so za posamezna področja še posebej pomembne³⁴. V najnovjšem obdobju pa uporaba orodij umetne inteligence³⁵ od računalniških algoritmov za sprejemanje odločitev do t. i. pametnih pogodb³⁶, izpostavlja nova etična in pravna vprašanja (Birkinshaw, 2020, str. 33).

Na splošno poklicno etiko označujemo kot sistem moralnih pravil za ravnanje ljudi, ki opravljajo določen poklic. V nasprotju s splošnimi moralnimi pravili, pri katerih sankcija ni organizirana, skrbijo za sankcioniranje poklicnih moralnih pravil posebne poklicne skupine, organizacije in združenja. Te sredine tudi ustvarjajo oziroma kodificirajo moralna pravila določenega poklica. Pravila poklicne etike izhajajo iz prevladujoče splošne morale, jo natančneje določajo ter prilagajajo nekemu posebnemu področju človekove dejavnosti.

Poklicna etika utrjuje zavest o pripadnosti določenemu poklicu, vpliva na njegov družbeni ugled ter razvija občutek za poklicno čast. Zato so določila kodeksov pomembna za poklicno solidarnost med kolegi in za vzgojno-izobraževalni proces, v katerem se posamezniki pripravljajo za opravljanje poklicne družbene vloge. Določila kodeksov uravnavajo tudi odnos do drugih poklicev in celotne družbe ter varujejo pripadnike določenega poklica pred neutemeljeno kritiko, kadar je prizadeti ravnal v skladu z določili poklicne etike. Poklicno etiko večkrat označujemo še kot deontologijo v smislu moralnih dolžnosti, ki jih morajo upoštevati izvajalci določenega poklica.

³⁴ Slovensko združenje Manager našteva naslednje vrednote: spoštovanje, zaupanje, odgovornost, sodelovanje.

³⁵ Artificial Intelligence (AI).

³⁶ Smart contracts.

Empirične raziskave iz zadnjega obdobja v slovenskem okolju nakazujejo pri managerjih visoko stopnjo moralnega pragmatizma. To pomeni, da managerji tudi z vidika etičnih načel svoje odločitve prilagajajo konkretnim okoliščinam (Drašček, 2020, str.74). Pri tem izhajajo iz skupnih humanističnih temeljev tako prava kot morale, ne da bi to sledili zgolj enemu določenemu etičnemu načelu. Iskanje ravnotežja med uradno zavezujočimi pravnimi normami in osebnimi moralnimi pravili oziroma etičnimi priporočili tudi omogoča življenjsko realistično sprejemanje odločitev.

Literatura

- Birkinshaw J. (2020). *What is the value of firms in an AI world, v Canals J., Neukampf F. (ed.) The future of management in an AI world*. University of Navarra, Palgrave Macmillan, Barcelona, 23 – 36.
- Drašček M., Mesner Andolšek D. Rejc Buhovac A. (2020). Moralni pragmatizem pri etičnem odločanju managerjev. *Družboslovne razprave, letnik XXXVI*, 93, 57 – 84.
- Hart L.A.H (2018). *Dve razpravi o pravu in morali*. Lexpera GV Založba: Ljubljana.
- Igličar A. (2021). *Zakonodajna politika*. Lexpera GV Založba: Ljubljana.
- Kelsen H. (2016). *Kaj je pravičnost*. Lexpera GV Založba: Ljubljana.
- Kershaw D. (2018). Corporate law and self-regulation, v Gordon N., Ringe W (ed.). *The Oxford Handbook of Corporate Law and Governance*. Oxford University press, Oxford, 1071 – 1113.
- Pavčnik M. (2020). *Teorija prava*. Lexpera GV Založba: Ljubljana.
- Proeller R., Siegel J. (2021). Public management reforms in Germany: New steering model and Financial management reforms, v Kuhlmann S., Proeller J., Schimante D., Ziekow J., ed. *Public administration in Germany*, Palgrave, Macmillan, 393 – 410.
- Sims R. (2021). Ensuring compliance with HRM, laws and regulations, v Sims R. Bias S. (ed.) *Human resources management and ethics*, Information Age Publishing, IAP, Charlotte, USA, 111 – 139.
- Purg D. (2022). Movement for relevant and ethical education, v *Responsible management education*. Routledge: London and New York, 24 – 28.
- Zupančič B. (2015). *Epifanija*, Samozal. A. Komat: Domžale.